

Sualtında Karşılaşılabilecek Eserlere Bir Bakış

AMPHORALAR

SUNU 4

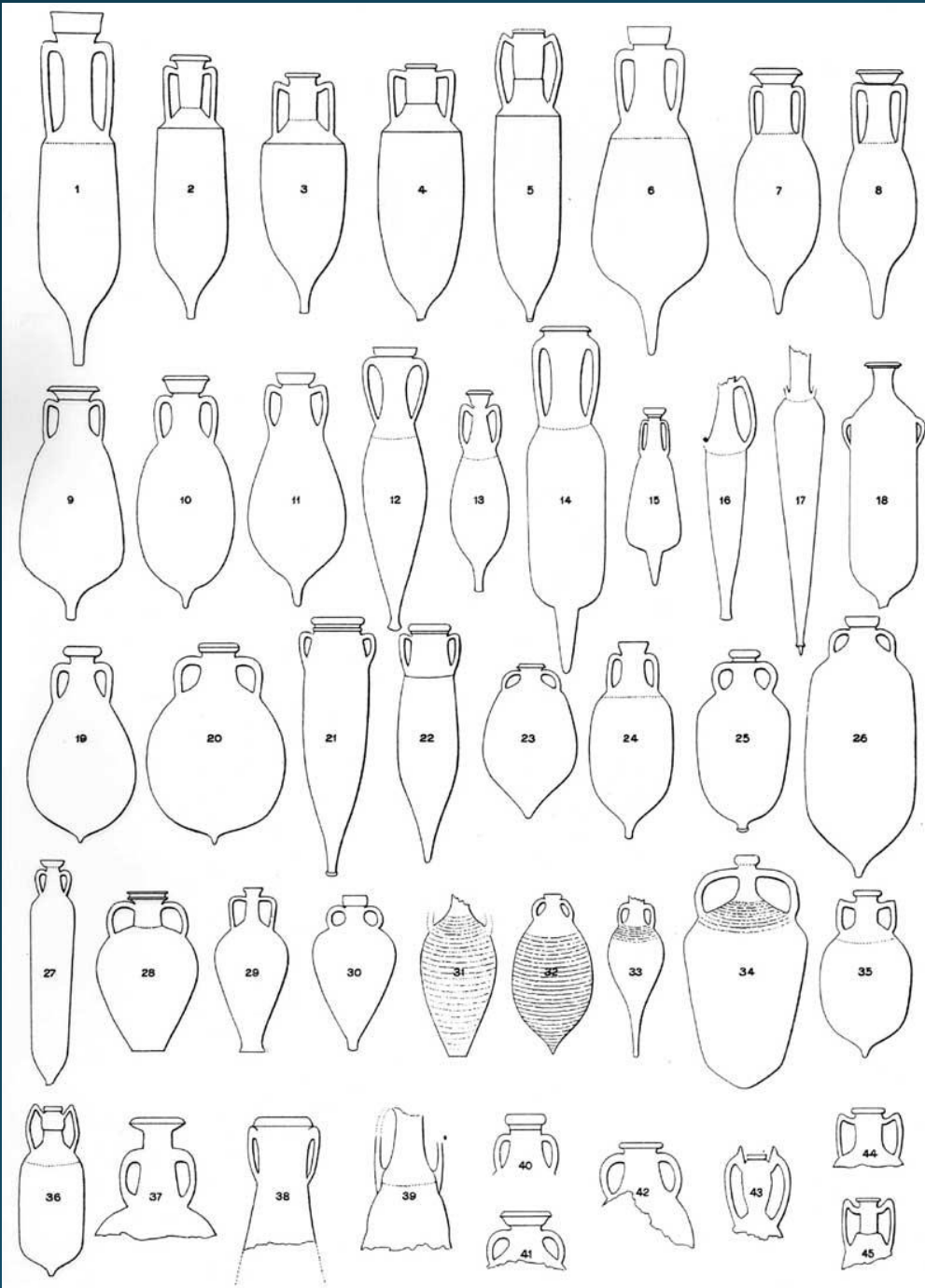
Hazırlayan: Doç.Dr. Hakan Öniz

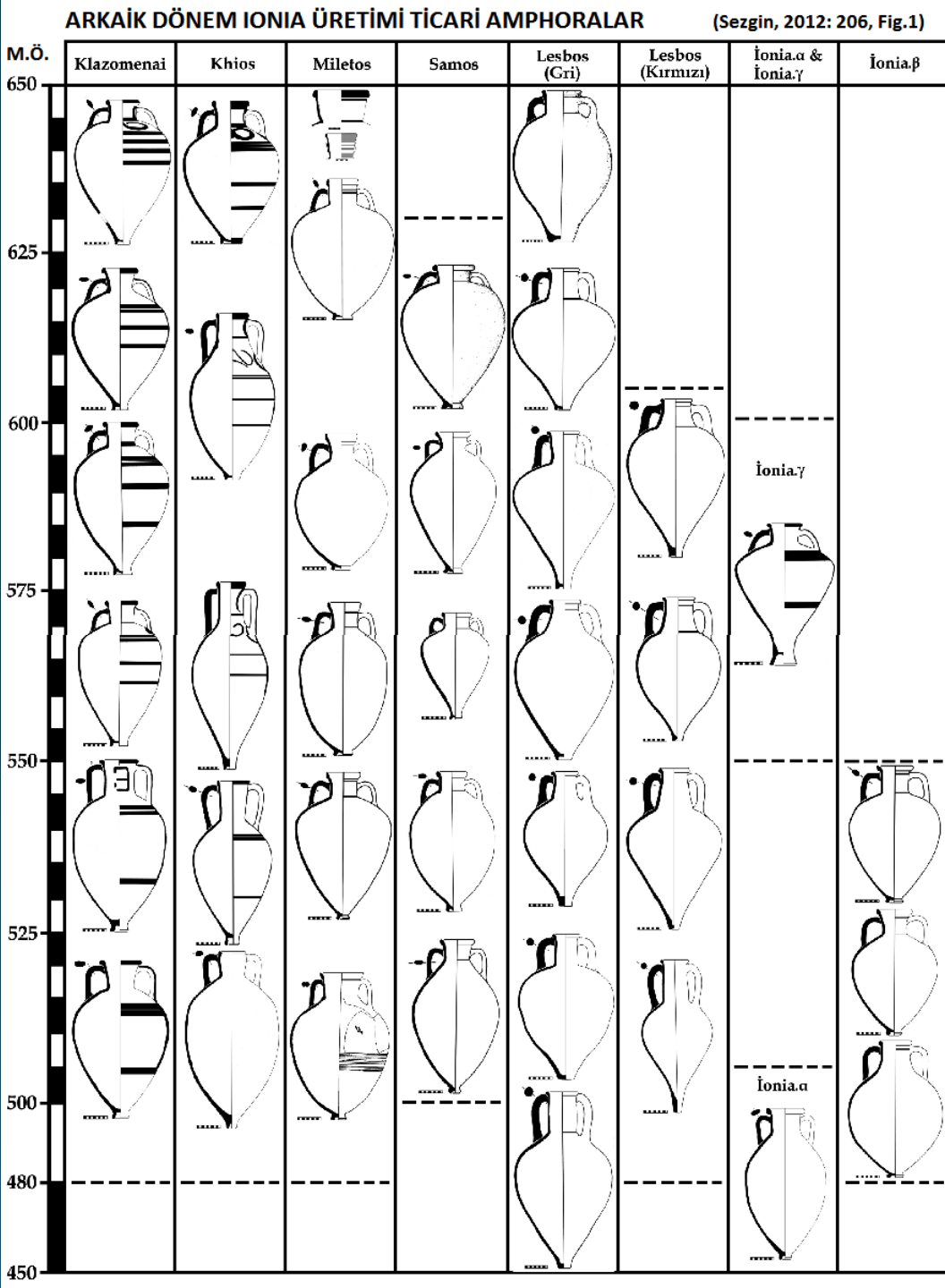
- “Çift kulplu toprak testi” olarak tanımlanabilecek amphoralar antik dünyada genellikle sıvı ya da yarı akışkan ürünlerin taşınması (Whitbread, 1995: 1) ve depolanması amacıyla kullanılmış pişmiş toprak kaplardır.

- Amphora kelimesinin en erken benzeri Akhalar tarafından MÖ 2. binde kullanılan Linear B yazılı kil tabletlerde “a-pi-po-re-we” ideogramında görülmekte (Şenol, 2009: 7), bu kelimenin “Amphoreus” yada “Amphiphoreus” anlamına geldiği yorumlanmaktadır (Alpözen vd., 1995: 13).
- Buna bağlı olarak bu isim Yunancada “Amph” (iki taraf) ve “Phor” (taşımak) kelimelerin birleşiminden oluşmuştur.

- Heinrich Dressel 1870'li yıllarda amphoraların sınıflandırılmasına yönelik ilk çalışmaları yapmış, 1899 yılında "Corpus Inscriptionum Latinarum" adıyla çoğu Roma Dönemi olarak tarihlenen amphoraları yayınlamıştır (Dressel, 1899).

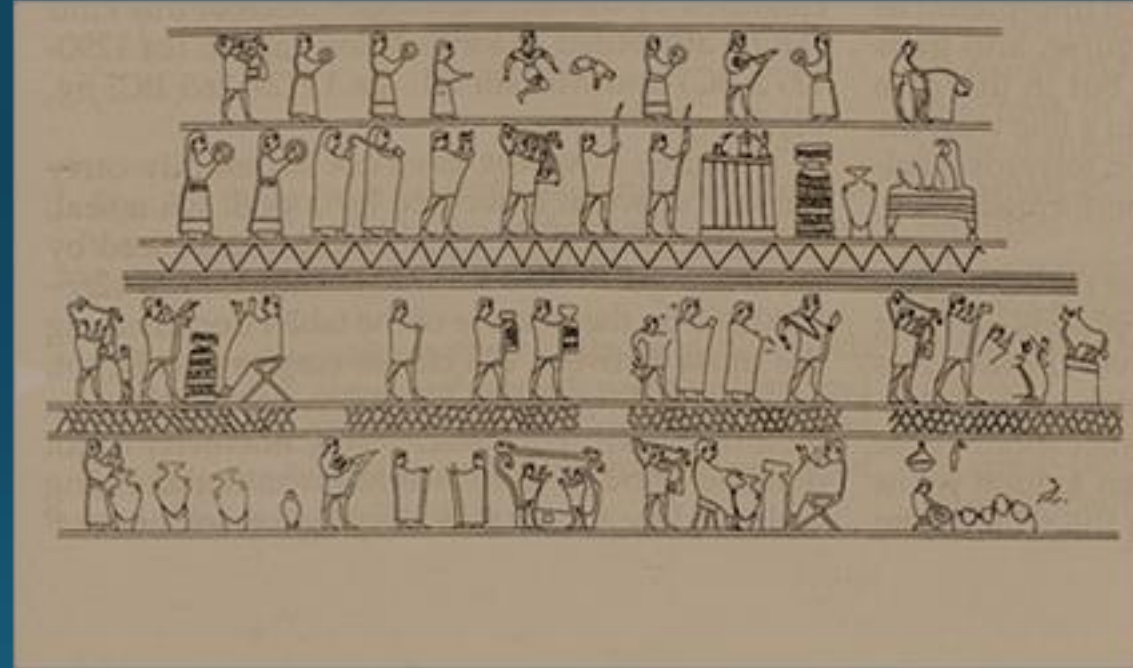
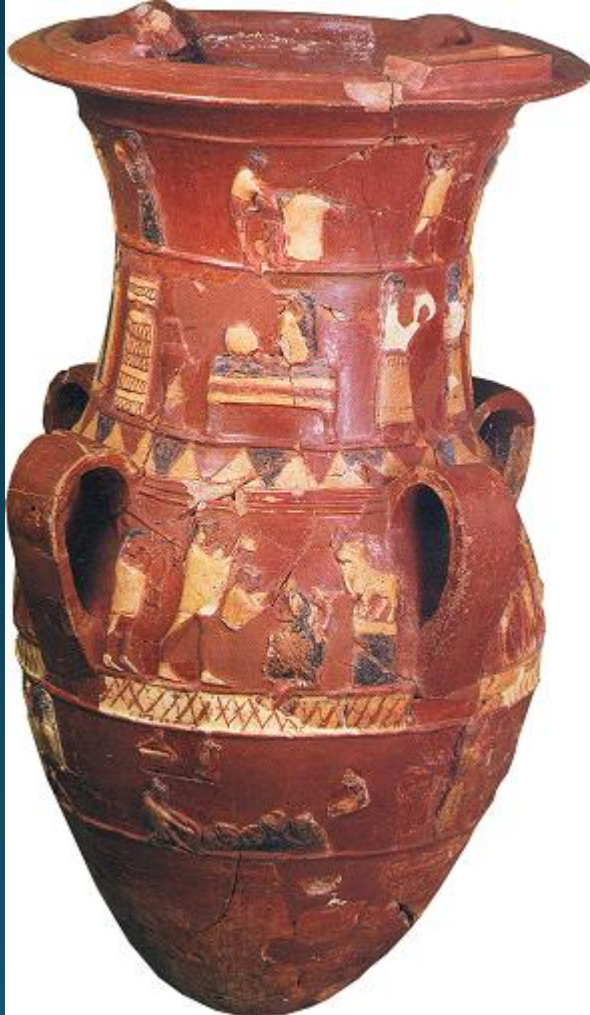
- Daha çok bilgiye ulaştıkça oluşan soru işaretleri ise arkeolojinin içinde özel bir uzmanlık alanını oluşturmuştur.
- “Amphoroloji” olarak adlandırılan bu uzmanlık, bugüne kadar amphoralar üzerinde yapılmış geniş çaplı çalışmaların devamı sürecinde genel bir tanımlama olarak kullanılmaktadır (Bresson, 2015: 126).

Görselin Kaynağı: Sezgin, 2012: 206 Fig.1
(Yusuf Sezgin’e teşekkür ederiz)

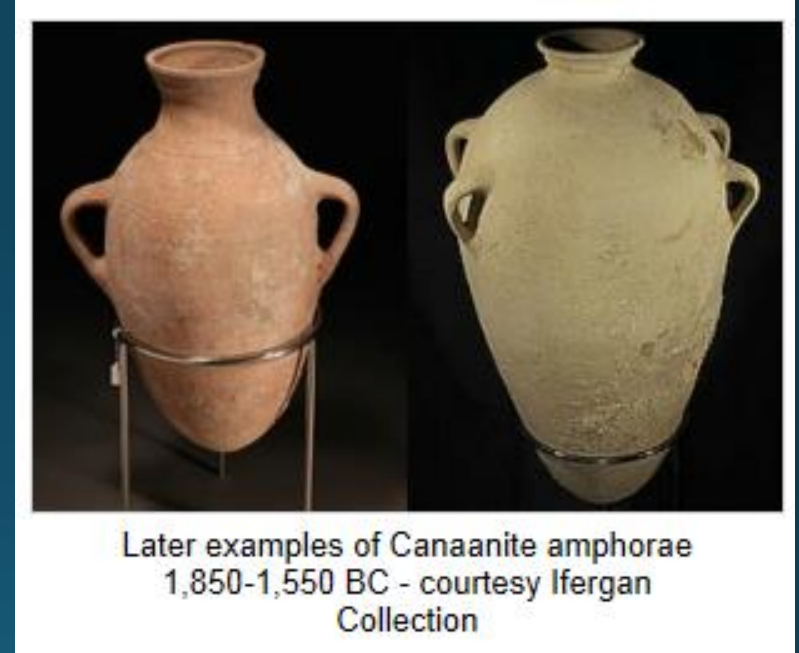
Fig.3) Çömlekçi çark tablalarına geç bir örnek, kırık. Disk biçimli ve bazalitten yapılma bu çömlekçi çark tablası I lısu Barajı Demir Çağı Kazıları'nda Kilokki Tarlası A1 Açması'nda bir çömlek içinde bulunmuştur (Ökse vd., 2014: 62) (Fotoğraf'ın kullanımına verdiği izin için Prof.Dr. Ayşe Tuba Ökse'ye teşekkür ederiz)

- Orta Anadolu Çankırı'da bulunan Hitit kült merkezi Hanhana'da (MÖ 17-16 yüzyıl - İnandıktepe) bulunan bir vazoda amphora benzeri betimlemeler yer almaktadır (Ünal, 2006: 170).

İnandıktepe Höyüğü
Hitit Vazosu (Eski Hitit Dönemi)
Eldivan - Çankırı
Anadolu Medeniyetleri Müzesi - Ankara

- Batı Anadolu'da Troya kazılarında, Troya VI tabakasında (Yaklaşık MÖ 1700-1590) çömlekçi çarkıyla yapılmış yerel kâse ve testiler görülmektedir. Troya VI dönemi sonu ve Troya VIIa (Yaklaşık MÖ 1300-1180) tabakalarında Miken etkisi hissedilen seramik örnekleri ile bir Kıbrıs çömleği görülmüş, Levant ve Kıbrıs'ta da Troya kökenli Anadolu çömlekleri bulunmuştur (Rigter ve Van Wijngaarden, 2012: 34-36). Aynı tabakalarda Korfmann tarafından yapılmış olan kazılar sırasında Suriye-Filistin kökenli amphora parçaları bulunmuştur
- (Rutter, 2014: 60).

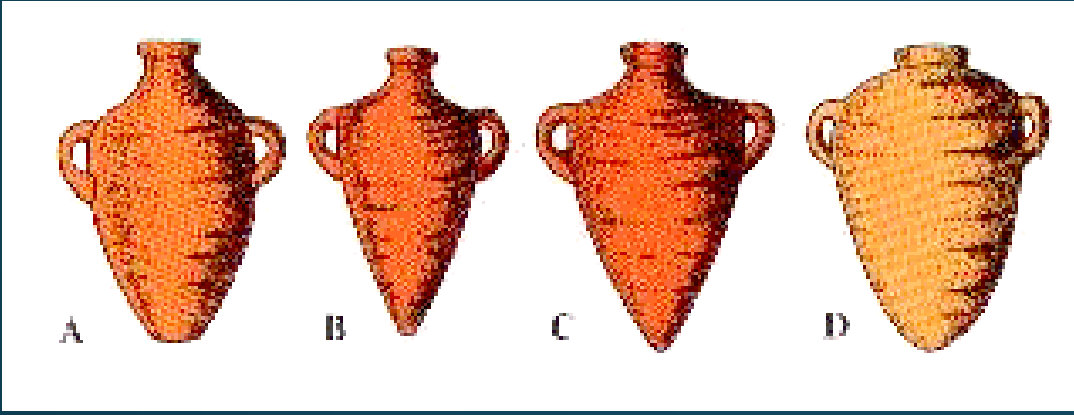

Image: <http://istrianet.org/istria/archeology/amphorae/descriptions-eng.htm>

- Geç Tunç Çağı'nda ticari amphoraların Ege ve Akdeniz'de yaygın biçimde kullanılmakta olduğunu göstermektedir. Bunu destekleyen bir diğer kanıt da George Bass ve Cemal Pulak tarafından 1984-1994 yılları arasında Antalya-Kaş'ta yapılmış olan Uluburun Kazısında görülmektedir. 16. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen Suriye-Filistin kökenli Kenan Amphoraları MÖ 15. yüzyıl sonu ya da MÖ 14. yüzyıl ilk yarısına tarihlenen Uluburun batığında ele geçmiştir (Pulak, 2006: 75).

- Fig. 4) Trabzon Limanında Amphoralar (Fotoğraf'ın kullanımına verdiği izin için Gürsel Gençsoy'a teşekkür ederiz).

- **Amphoraların içinde taşınan malzemeler:**
- Amphoralarda şarap, zeytinyağı ve balık sosu gibi değerli sıvıların taşındığı bilinmektedir. Bu üçlü; şarap, zeytinyağı ve balık sosu, Tunç Çağı'ndan başlayarak Akdeniz deniz ticaretinin belkemiğini oluşturur. Ancak kazı, araştırma ve analiz sonuçları bu sıvıların dışında sıvı, yarı sıvı ya da katı çok farklı malzemelerin de amphoralarda taşındığını veya depolandığını göstermektedir. Amphoralarda zeytin, balık ürünleri ve meyve (Bezeczky, 1998: 225); lamba yağı (Doğer, 1991: 31), tütülenmiş kuş (Doğer, 1991: 33; Alpözen vd., 1995: 20-Fig.1), sirke ve reçine (Jaklova, 2014: 165) gibi malzemelerin taşındıkları bir çok yazılı ve görsel kaynak ile kalıntı analizlerinden bilinmektedir.

- Mısır hiyerogliflerine dayanarak bu malzemelere şunlar da ilave edilebilir: bira, süt, tereyağı, bal, et, kümes hayvanları, kurutulmuş balık, peynir, hububat, baklagiller, meyveler, baharat, fındık, badem, ceviz, merhem, göz boyası, Arap tutkalı, çeşitli kokular (Doğer, 1991: 31; Alpözen vd., 1995: 23).

- Kaş-Uluburun'da bulunan Kenan Amphoraları'ndan birinin içinde cam boncuk, diğerlerinin ise bitkisel yağ, zeytin ve terebentin reçinesi dolu olduğu anlaşılmıştır (Pulak, 2006: 75-583). Terebentin reçinesi Tunç Çağı'nda hem yaraların iyileştirilmesinde antiseptik olarak, hem de bazı kokuların hazırlanması için kullanılan bir maddedir (Pulak, 2006: 75-76).

- Aynı batıktan bu malzemelerin dışında am fıstığı, menengiç fıstığı, nar, incir, buğday, arpa gibi gıda malzemeleri, kişniş, çörek otu, sumak ve kapari gibi baharatlar ve kırkın üzerinde yabancı bitki tohumu da çıkarılmıştır (Pulak, 1994: 220-221). Bu malzemelerin en azından bir bölümü batığın amphoralarıyla taşınmış olabilir.

- Amphora'larda *garum* ve farklı türlerde fermente balık soslari da taşınmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde balık sosu ticareti hacmi, zeytinyağı ticaret hacmini geçmiştir, şarap hacmine yaklaşmıştır (Ejstrud, 2005: 176).

- Pompeii (wikipedia.com)

- Eskiçağda *garum* adı verilen sosun uskumrunun tuzlanmış iç organlarından, daha lezzetli bir diğer sos olan *muria*'nın ise ton balığından yapıldığı düşünülmektedir. MÖ 1. yüzyılda Roma ve Atina'da yaşamış şair Horatius, *muria*'nın Byzantion'dan Batı Akdeniz ve İtalya'ya kavanozlar içinde ihraç edildiğini yazmıştır (Tekin, 2010: 57).

- Portekiz'de bir garum atölyesi (wikipedia.com) (üst)
- <http://www.taringa.net/post/recetas-y-cocina/6803374/Garum-La-salsa-del-imperio-Romano.html> (alt)

Amphoralar da *grafiti*, *dipinti* ve resim

- Amphoralarda *grafiti*, *dipinti* ve resim
- Sualtı ve kara kazılarında bulunan amphoraların bir bölümünde kulp, omuz veya ağız kısımlarına uygulanmış *grafiti*, *dipinti* veya resimler görülmektedir. Bazı dönemlerde bunlardan hiç biri kullanılmamıştır. Bazı dönemlerde aynı bölgede üretilen amphoraların bir bölümünde bu yöntemlerden bir ya da ikisi uygulanmıştır. Bazı dönemlerde ise bu yöntemlerden en az biri düzenli olarak amphoralara aktarılmıştır.

- Amphoralarda Resim ve Bezeme
- Ticari amphoralarda nadiren görülen resimler muhtemelen pazarlarda alıcının dikkatini çekmek, içeriğinin önemini vurgulamak ya da marka değeri oluşturmak amacıyla yapılmış olmalıdır.

Kenan Amphorası
Atinalı bir kadının
mezarından.
Grace, 1979

- **Amphora mühürleri**
- Amphora mühürleri amphoraların veya içerdiği malın üretim merkezleri hakkında tarihleyici bilgi verir. Ayrıca içinde bulunan malzemeler, fiyatları, malın sahibi, malı üreten kişi, amphorayı üreten kişi ve taşıdığı yükün ticari önemi gibi bilgiler de yer alabilmektedir. Dolayısıyla farklı bölgelerde bulunan amphoraların mühürlerinden hem ticari bağlantıları ortaya çıkartmak hem de kazının/araştırmanın yapıldığı alanı kesine yakın tarihlemek mümkün olmaktadır. Bu nedenle amphora mühürleri tarihleme ve üretim merkezlerini tanımlama açılarından yüksek değere sahiptir

E_Todorova_-_The_Medieval_Amphorae_9th.PDF

- MÖ 3.yy Rodos Amphoraları ve mühürleri

Kapatılma Teknikleri

Amphora'larca taşınan ürünlerin hem sızdırmazlıkları hem de hava almamaları için ağızlarının sıkıca kapatılmaları gerekmiştir. Bu amaçla amphora'larda genellikle seramik, ahşap veya mantar tapalar kullanılmıştır.

Ancient Rome, c. 1st-4th Century AD. Nice Roman terracotta amphora

✱1

Jeanne Wood
Roman Ceramics

British Museum

Hard, white, lime-based plaster wine-amphora stopper with ceramic disc plug

Side Aktaş batığından Kilikya Tip 1 (Zemer 41)
amphorası ve seramik tapası (Fotoğraf Hakan
Öniz)

Kırım - Sudak 13yy.batiğında kum altından çıkartılan
Günsenin Tip 4 amphora'larının hâlâ mantar tıplarla sıkıca
kapatılmış olduğu görülmüştür (Zelenko ve Morozova, 2007:
81).

Garum Testisi

Amphoraların Taşınması ve Kaideleri

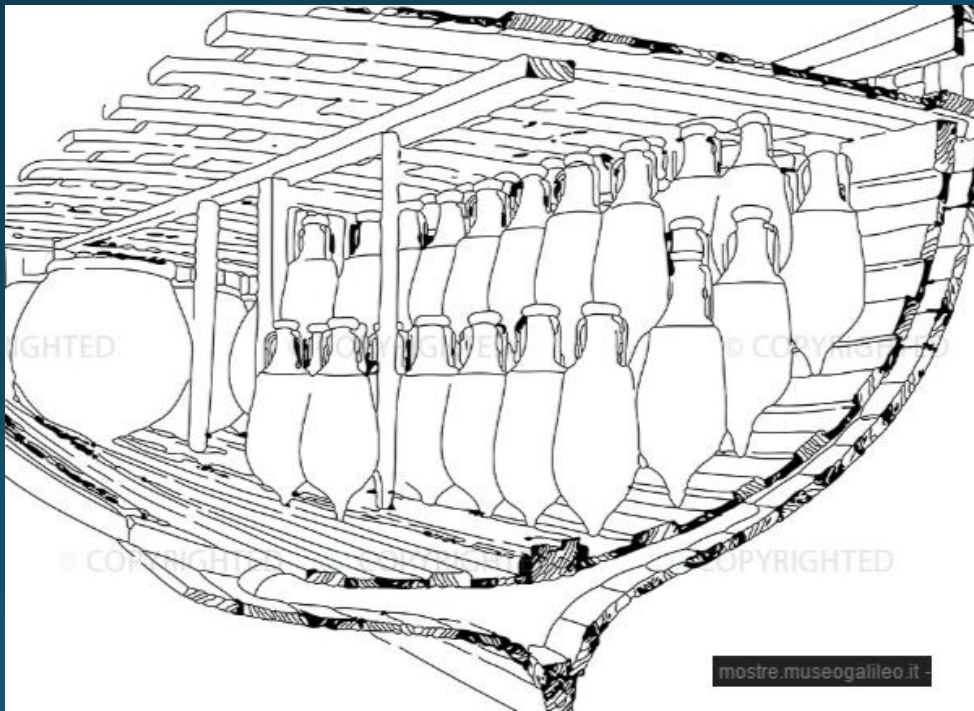
Ticari amphora'ların gemilerde kolay taşınabilmeleri için genelde sivri ya da yuvarlak dipli yapıldıkları bilinmektedir.

Amphorae from a Roman shipwreck are seen on the seabed near the island of Ventotene in a June 19, 2009 file photo. REUTERS/Timmy Gambin/Aurora Trust

<http://www.reuters.com/article/us-italy-shipwrecks-idUSTRE56M3IW20090723>

Bodrum Müzesi

Bu aşamalarda dik olarak tutulabilmeleri için kaidelere ihtiyaç duyulur. Anadolu ve Mısır'da çok sayıda kabartma, duvar resmi ve vazo üzerinde kaidelerin yer aldığı betimlemeler bulunmaktadır.

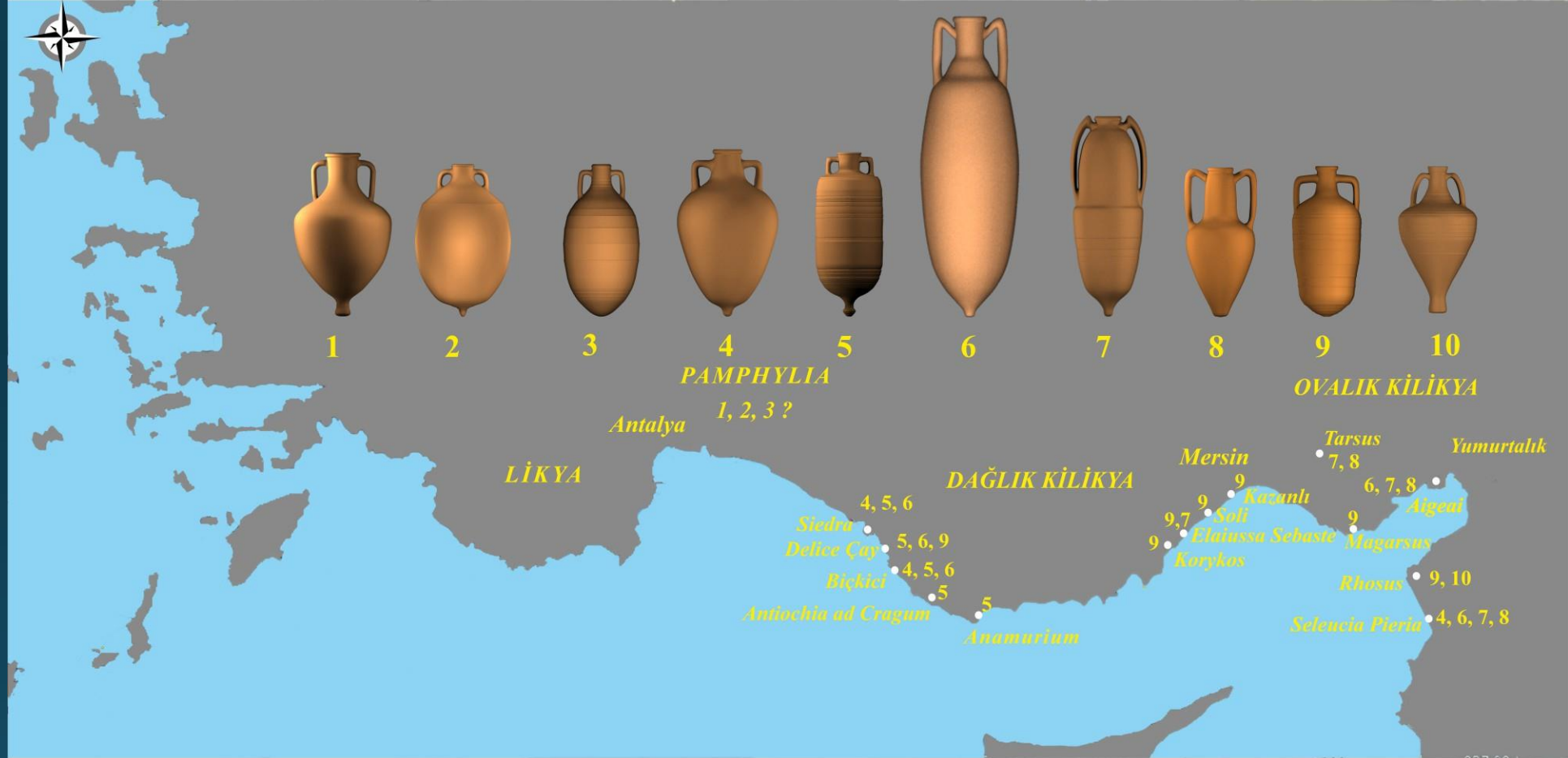

Mersin - Elaiussa Sebaste'de bulunan MS V.-VI. yüzyıl Kilikya Tip 6b (LR1b) amphoralar ve seramik kaideler (Ferrezoli, 2010: 47- ilgili yayında Fig.41). Aynı bölgede üretilmelerine karşın hem boyutlarda hem de form detaylarında farklılıklar bulunmaktadır. Ancak kulp formlarında yer alan ağız bölümüne doğru hafif eğim bu amphora formunda dikkate değer bir farklılık içermektedir. Sualtı araştırmalarında bulunan bazı Kilikya Tip 6 amphoraların kulpları daha dik bir açıyla yükselmektedir. Bu farklılıklar aşağıda bir tabloyla açıklanmaya çalışılmıştır. (Bu fotoğrafın yayını için verdiği izinden dolayı Prof. Eugenia Equini Schneider'a teşekkür ederiz)

- Kilin en önemli özelliklerinden biri 400 derecelik sıcaklıkta pişirildikten sonra dönüşü olmayan bir yapıya kavuşmasıdır (Tekin, 2005: 184). Amphora fırınlarında 800 - 1000 dereceye ulaşıldığı bilinmektedir (Alpözen vd., 1995: 15). Bu sıcaklıkların üzerinde pişirilmiş kil kolay yok olmayan yapısıyla kazı ya da araştırmalarda en çok bulunan malzemeler arasına girmiştir.

LİKYA, PAMFİLYA VE KİLİKYA KİYİLLARINDA
ÜRETİLDİĞİ DÜŞÜNÜLEN AMPHORALAR VE BİLİNEN
AMPHORA ÜRETİM MERKEZLERİ

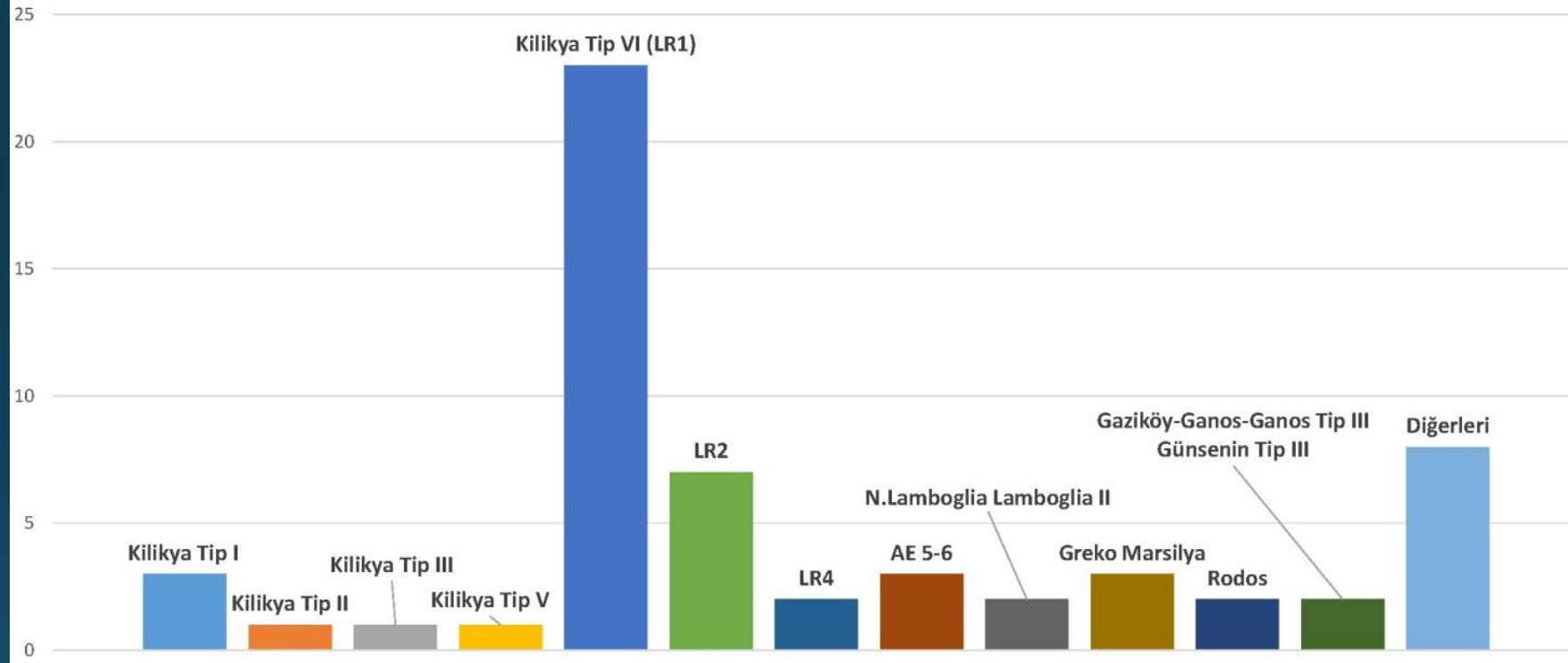

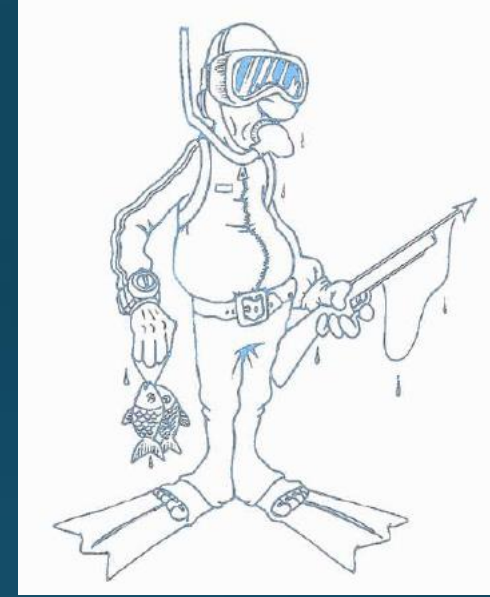
1. Likya Amphorası
2. Pamphylia Tip I
3. Pamphylia Tip II

4. Kilikya Tip V
5. Kilikya Tip I
6. Kilikya Tip IV

7. Kilikya Tip II
8. Kilikya Tip III
9. Kilikya Tip VI
10. Qasrawet 2530

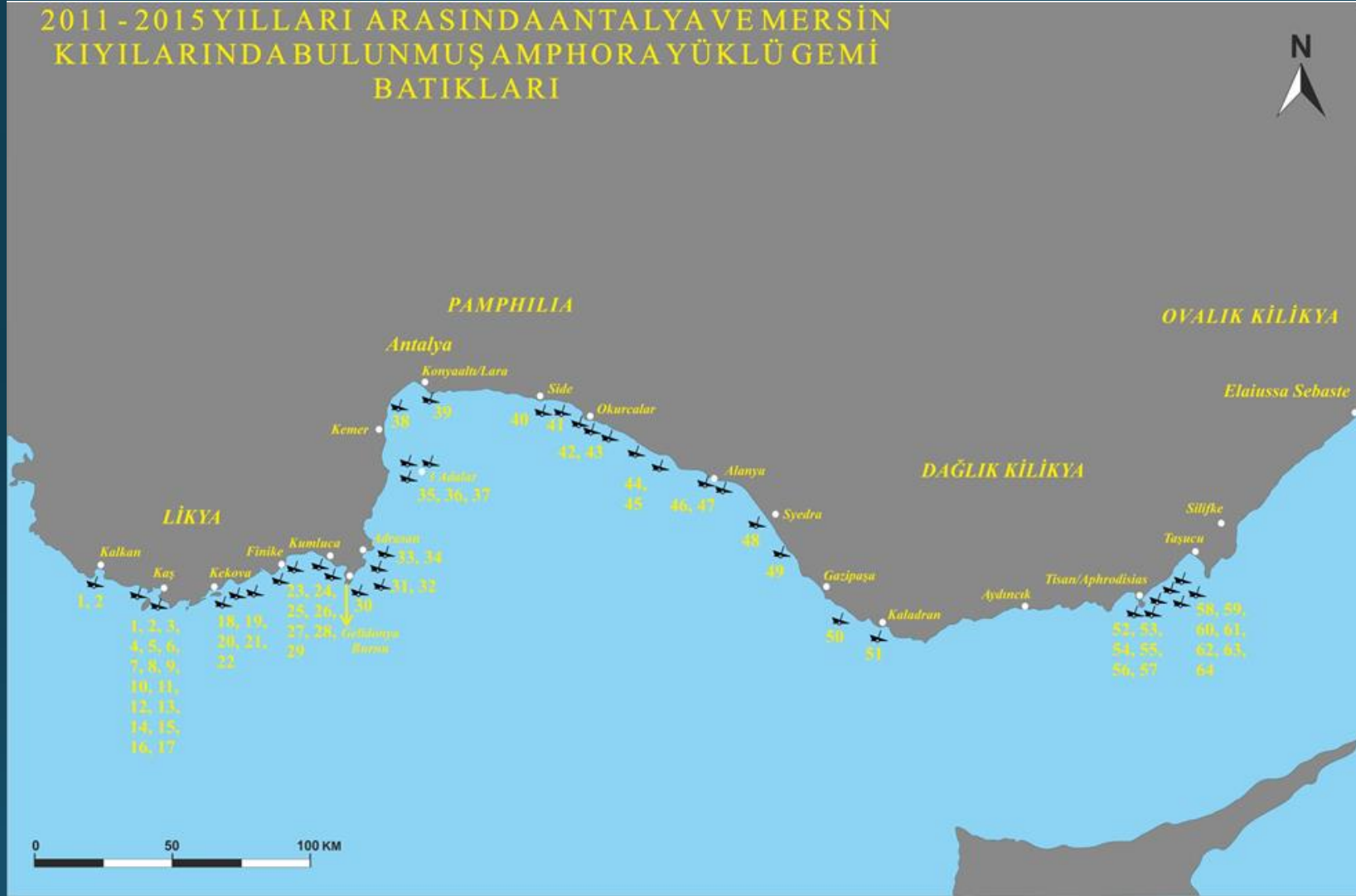
2011 - 2015 YILLARI ARASINDA LİKYA, PAMPHILIA, KİLİKYA KIYILARINDA BULUNAN BATIKLARDAKİ
AMPHORA TİPLERİ

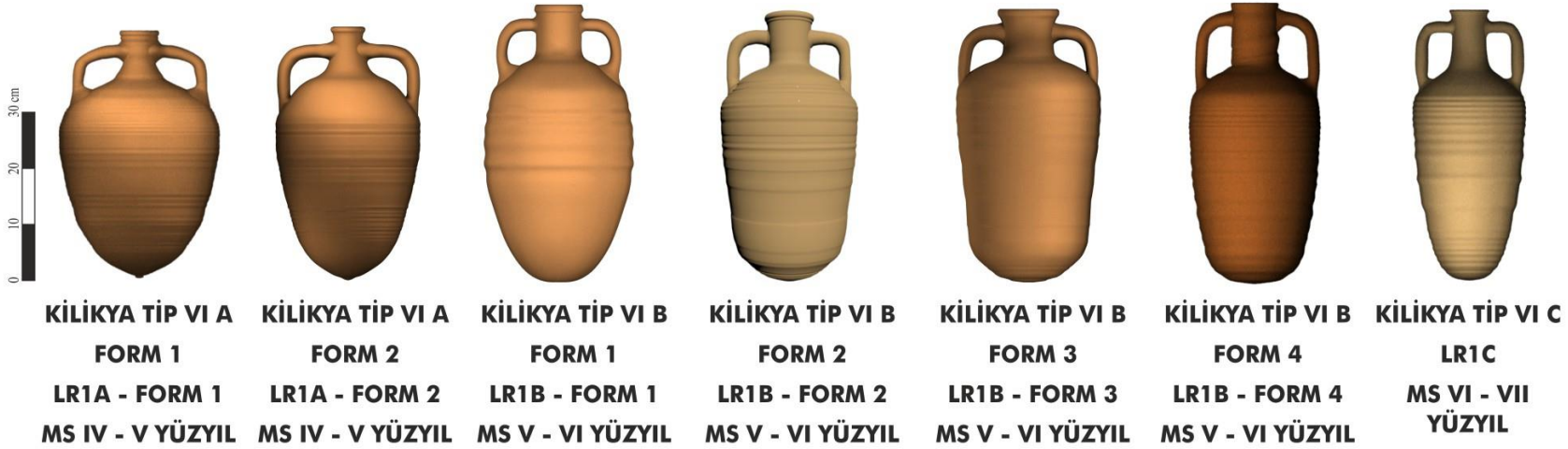

Batıkların çoğu yüzeye yakın derinliklerde olduğu için var olabilecek amphora'lar amatör dalıcılar tarafından alınmış olmalıdır

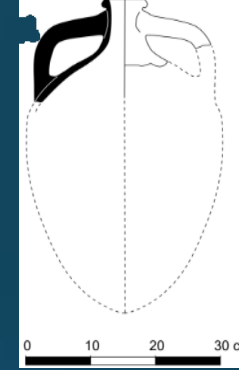
2011-2015 YILLARI ARASINDA ANTALYA VE MERSİN
KIYILARINDA BULUNMUŞ AMPHORAYÜKLÜ GEMİ
BATIKLARI

KİLİKYA TİP VI (LR 1) AMPHORA FORMUNUN GELİŞİMİ

Kilikya Tip 6a, Form 1 (LR1 a)

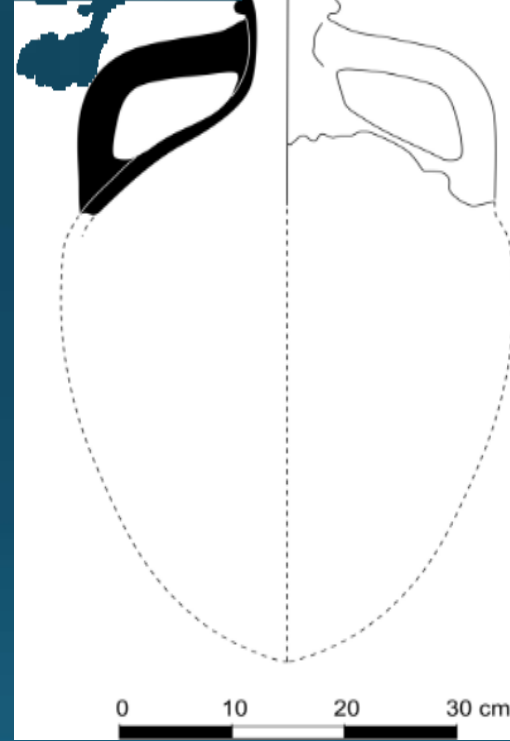
Tarihlendirme: MS IV. - V. yüzyıl.

Köken/Tip: Kilikya Amphoraları / Geç Roma
1A - LR1A

Dağılımı: Doğu Akdeniz, İtalya, Güney
Fransa, Britannia, İsviçre Kartaca, Mısır,
Sagalassos

Taşıdıkları Olası Madde: Şarap, Zeytinyağı

Kilikya Tip 6a, Form 2 (LR1 a)

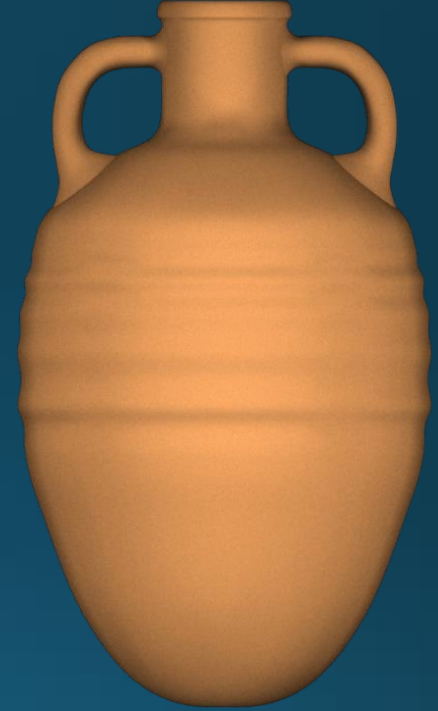
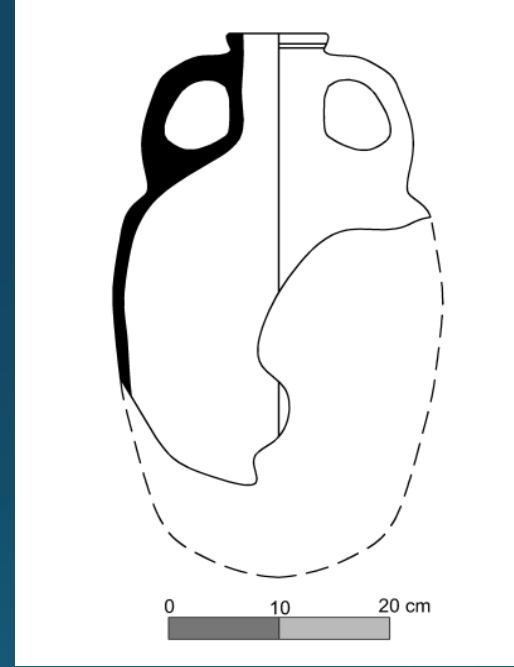
Tarihlendirme: MS IV. - V. yüzyıl

Köken/Tip: Kilikya Amphoraları / Geç Roma 1A- LR1A

Dağılımı: Doğu Akdeniz, İtalya, Güney Fransa, Britannia, İsviçre Kartaca, Mısır, Sagalassos

Taşıdıkları Olası Madde: Şarap, Zeytinyağı

Kilikya Tip 6b, Form1 (LR1b)

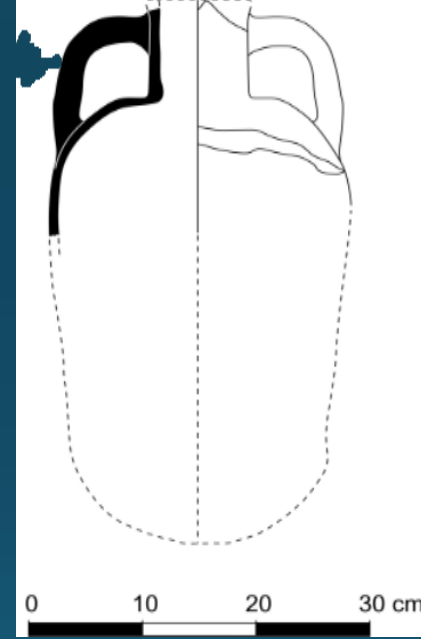
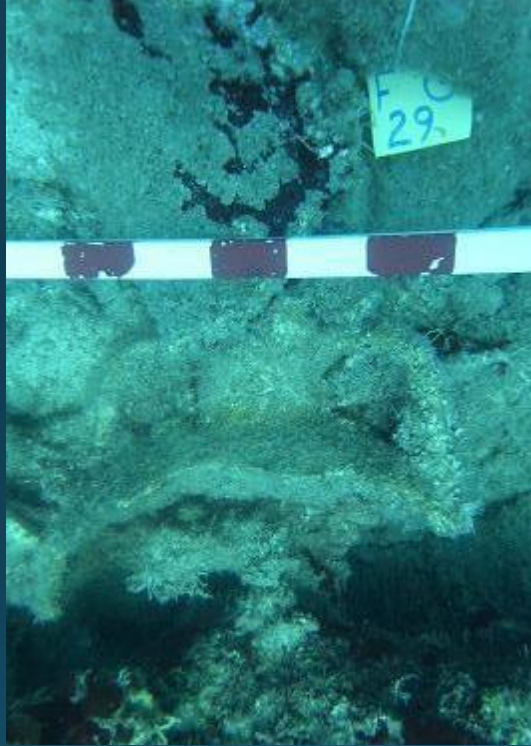

Tarihlendirme: MS V. - VI. yüzyıl

Köken/Tip: Kilikya Tip VI / Geç Roma 1B - LR1B

Dağılımı: D.Akdeniz, İskenderiye, İspanya, İtalya, G. Fransa, Britanya, Kartaca, Mısır, Toca, Libya, Berenike, İrlanda, Kıbrıs, Atina
Taşıdıkları Olası Madde: Şarap, Zeytinyağı

Kilikya Tip 6b, Form 2 (LR1b)

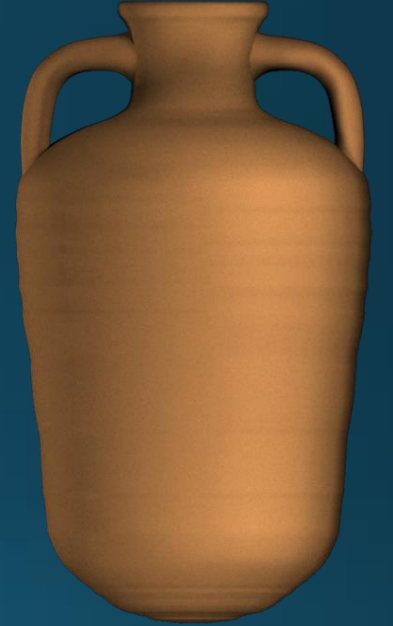
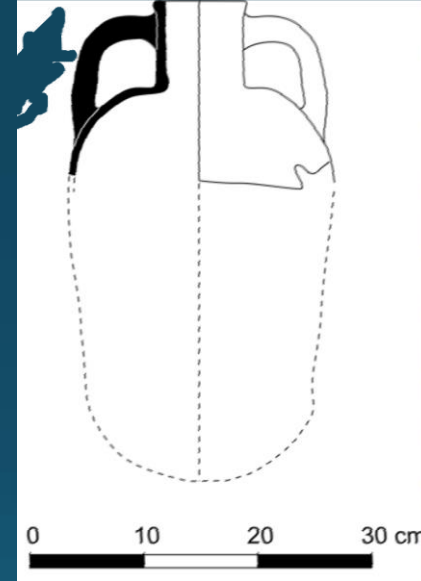
Tarihlendirme: MS V. - VI. yüzyıl

Köken/Tip: Kilikya Tip VI / Geç Roma 1B- LR1B

Dağılımı: D.Akdeniz, İskenderiye, İspanya, İtalya, G. Fransa, Britanya, Kartaca, Mısır, Tocrá, Libya, Berenike, İrlanda, Kıbrıs, Atina

Taşıdıkları Olası Madde: Şarap

Kilikya Tip 6b, Form 3 (LR1b)

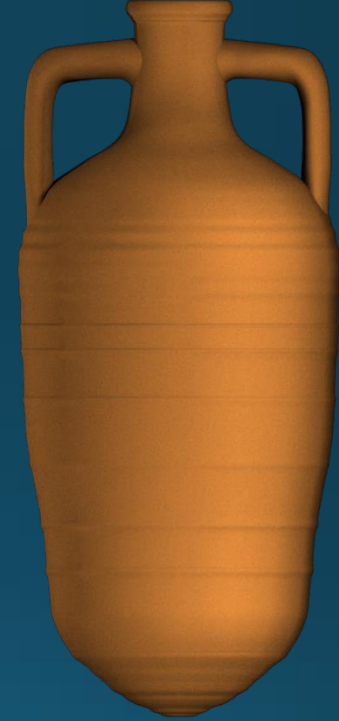
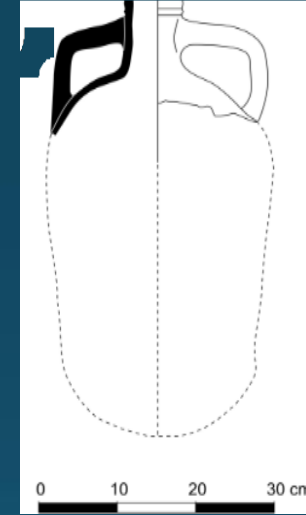
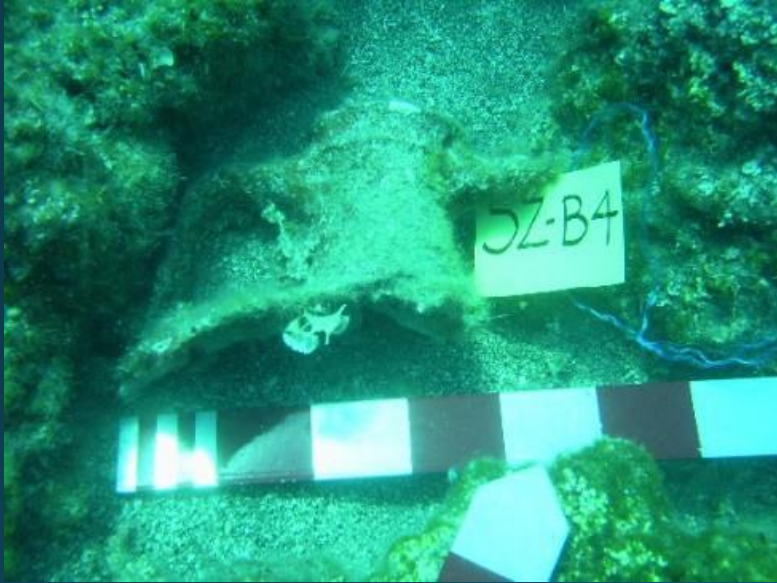
Tarihlendirme: MS V. - VI. yüzyıl

Köken/Tip: Kilikya Tip VI / Geç Roma 1B- LR1B

Dağılımı: D.Akdeniz, İskenderiye, İspanya, İtalya, G. Fransa, Britanya, Kartaca, Mısır, Kıbrıs, Atina.

Taşıdıkları Olası Madde: Şarap

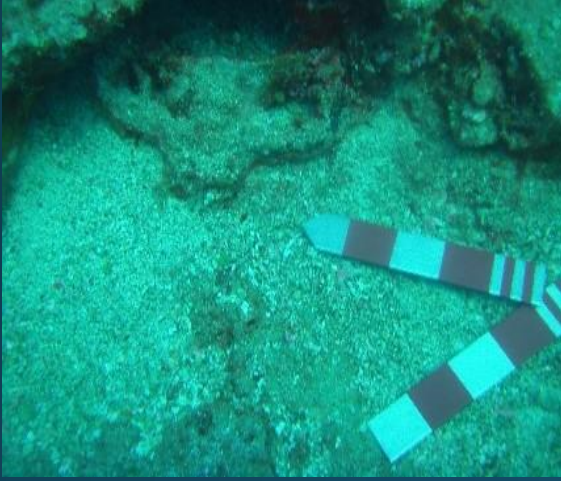
Kilikya Tip 6b, Form 4 (LR1b)

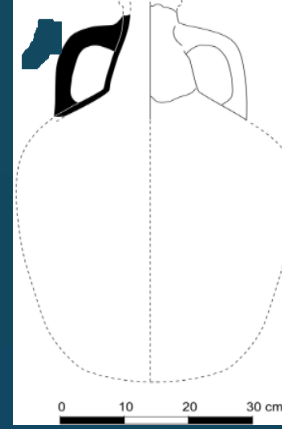
Bulunduđu Yer: Antalya Sazak Koyu **Buluntu Tarihi:** 2009 **Tarihlendirme:** MS V. - VI. yũzyıl
Köken/Tip: Kilikya Tip VI / Geç Roma 1B- LR1B

Dağılımı: D.Akdeniz, İskenderiye, İspanya, İtalya, G. Fransa,
Britanya, Kartaca, Mısır, Toca, Libya, Berenike, İrlanda, Kıbrıs,
Taşıdıkları Olası Madde: Şarap

EGE AMPHORASI - LR2

Tarihlendirme: MS V. - VII. yüzyıl
Köken/Tip: Ege Amphoraları/ Geç Roma 2 – LR2

Dağılımı: Doğu Akdeniz, Kuzey Afrika, İtalya Britannia'nın Batısı, Atina, Romanya, Kıbrıs, Lübnan, Suriye, Mısır, Boeotia, İstanbul, Kos, **Sakız**, Yassıada Batığı
Taşıdıkları Olası Madde: Şarap

Kitabın kaynakları için Doğu Akdeniz'de Amphoralar kitabına bakınız (Arkeoloji ve Sanat Yayınları-Istanbul)

- Bu dersin sonu